

УДК 81'42 811.111

СУЧАСНА ЛІТЕРАТУРНА КАЗКА З ТРАНСФОРМОВАНИМ КЛАСИЧНИМ СЮЖЕТОМ**Єфименко В. А.**

У статті розглядаються особливості сучасних літературних казок з трансформованим класичним сюжетом. Аналізується співвідношення між чарівними та реалістичними елементами, види оповіді, просторово-часові відносини.

Ключові слова: сучасна літературна казка, трансформований сюжет.

В статье рассматриваются особенности современных литературных сказок с трансформированным классическим сюжетом. Анализируется соотношение между чудесными и реалистичными элементами, виды повествования, пространственно-временные отношения.

Ключевые слова: современная литературная сказка, трансформированный сюжет.

The article analyzes peculiarities of modern literary fairy tales with transformed classical plots. Correlation between magic and realistic elements, types of narration, space and time relations are considered.

Key words: modern literary fairy tales, transformed plot.

Жанр казки є надзвичайно цікавим феноменом, який останнім часом переживає сплеск популярності не стільки серед дитячої, як серед дорослої аудиторії. Дослідженням казки займалися такі вчені, як В. Пропп, О. Веселовський, А. Дандес, Б. Холбек, М. Кокс, А. Рафасва та інші. Серед загального масиву казок особливе місце посідають сучасні літературні казки з трансформованим класичним сюжетом. Казки, поряд з біблійними та міфічними сюжетами, найчастіше підлягають переробці, адже вони містять у сконцентрованому вигляді базові культурні цінності [9, с. 17]. Дослідники сучасної літературної казки, серед яких К. Баккілега, М. Татар, Дж. Зайпс, М. Уорнер, В. Джоосен, М. Ніколаєва виокремлюють її в якості особливого літературного феномену, який багато в чому відхиляється від усталеного канону. Метою цієї роботи є виявлення особливостей сучасних літературних казок з трансформованим класичним сюжетом.

Трансформації традиційних казок набувають найрізноманітніших форм: це можуть бути приквели, як у казці Дж. Йоулен “Прокляття тринадцятої феї” [25], або сіквели до класичного сюжету (М. Хеддікс “Просто Елла” [12]), оповідь може вестися від першої особи, а центральним персонажем може виступати другорядний герой традиційної казки. Беручи за основу певні класичні казки, сучасні письменники, як правило, зберігають знайомий сюжет та героїв. Звичайно, ступінь дотримання сюжету є різним, деякі казки обмежуються окремими фрагментами класичної казки. Наприклад, твори “Білосніжка” Д.Бартелма [3] та “Чорна як ніч” Р.Домен [7] присвячені періоду проживання Білосніжки у “гномів”, в якості яких виступають, відповідно, семеро звичайних нью-йоркських хлопців та монахи-францисканці.

Чарівне, надприродне оточення також зазнає суттєвих змін. В деяких казках магичне існує нарівні з реальним, інколи навіть важко провести грань між реальністю і фантазією, коли реальні, на перший погляд, події виявляються сном, мріями або галюцинаціями героїв (як це відбувається в “Шипшинці” Р. Кувера [6]). У деяких казках автори навіть віддають перевагу реалістичним елементам, намагаючись пояснити певні сюжетні повороти не фантастичним, а цілком раціональним способом. Наприклад, не всі сучасні прототипи Білосніжки “вмирають” після того, як відкусили отруйне яблуко, та повертаються до життя після поцілунку принца. Так, героїня казкової повісті Р. Домен “Чорна як ніч” [7] впадає в кому, з’ївши штрудель, нашпигований медикаментами, які викликають кому. Автор у післямові повідомляє, що спеціально консультировалася зі спеціа-

лістами-фармакологами з цих питань. Героїня повісті Т. Лінн “Сноу” [17] впадає в довгий сон та пробуджується за допомогою спеціальних пристроїв, в основі дії яких лежить електричний розряд.

Чарівне дзеркало як обов’язковий елемент казок про Білосніжку в деяких сучасних інтерпретаціях отримує цілком раціональне пояснення. Так, у казці “Хей-хо, ми йдемо страйкувати” мати наступним чином пояснює головній героїні Сноу принцип дії чарівного дзеркала:

Do you know what the secret of Magic Mirrors’ success is? Behind every mirror is a sheet of rosy pink, and every woman who looks into one thinks she’s the fairest of them all [20, с. 31].

У казковій повісті Т. Лінн “Сноу” [17] функції чарівного дзеркала виконує Алан, помічник мачухи, який тримає дзеркало і відповідає на її питання. В оповіданні Л. Енхолта “Білосніжка та семеро прибульців” [1] у ролі дзеркала виступає батько головної героїні. До речі, деякі критики вважають, що магічне дзеркало в казці про Білосніжку говорить голосом батька, який висловлює патріархальну точку зору, яка є вирішальною для самооцінки мачухи, як і кожної жінки.

Еквівалентом дзеркала в повісті Т. Холта “Білосніжка та семеро самураїв” [13] виступає комп’ютер із операційною системою *Mirrors 3.1*, за допомогою якого зла королева отримує всю інформацію про своє королівство. В повісті Р. Домен “Чорна як ніч” замість дзеркала “мачуха” Елен, власниця компанії *Mirror Corporation*, встановлює в своєму будинку систему відео спостереження.

Певні характеристики героїв знаходять цілком сучасні пояснення. Наприклад, бабуся Червоної Шапочки з казки А. Мейнерт [24] має незвично блискучі очі, великі вуха та рот, тому що носить контактні лінзи, слуховий апарат та зубні протези. Якщо йдеться про таких казкових героїв, як гноми, то в деяких творах, зокрема, казковій повісті Т. Лі “Біла, як сніг” [16] їх роль виконують горбуни.

Постмодерністські казки не завжди мають щасливий кінець. Принцип “Добро обов’язково перемагає зло”, характерний для традиційних казок, у даному випадку не спрацьовує. Наприклад, казка Г. Філліпса “Червона Шапочка у викладі диктатора” [24] після напруженої боротьби закінчується перемогою вовка, який з’їдає Червону Шапочку (бабусю він з’їв ще раніше). Не має щасливого закінчення і казка про Червону Шапочку, яка є складовою частиною повісті “Хлопець відьми” М. Грубера [11]. Після пригоди з вовком і мисливцем (які в цій казці помінялися ролями), матір Червоної Шапочки вмирає, а батько продає її відьми. Інколи автором пропонується декілька варіантів закінчення, і читачу надається змога вибрати один з них. Наприклад, так відбувається у казці У. Шеттерлі “Маленька червона і Великий поганий”:

Now, I could say that’s when a bold cop hears Red scream, runs in faster than the Bad can bite, shoots down the Bad like the cold, cruel creature he is, finds Grams tied up safe in a closet, and Red and Grams and the cop all get the happy ever after.

Or I could say there’s no scream, ho handy cop, and the Bad has a happy belly glow for days, thanks to Red and her Grams.

Either way, there’s uno problemo with my story: If the Bad dies, how do I know how he gets ‘cross town? If Red dies, how do I know how she feels biking to Grams’s?

Here’s what’s sure: One dies. One lives to tell the tale. And the one telling the tale is guessing ‘bout the other.

Now, pick the end you like. But before you do, think on this:

The storyteller’s still around. Maybe nearer than you think.

And everyone’s got to eat [22, с. 52].

У даному випадку читач може обрати або щасливий, або нещасливий варіант закінчення, проте автор наголошує, що те, що виглядає щасливим для одного персонажа, є нещасливим для іншого, і навпаки.

Більшої конкретності у сучасних казках з трансформованим класичним сюжетом набувають просторово-часові відносини. Наприклад, дія повістей “Білосніжка” Д. Бартелма та “Чорна як ніч” Р. Домен відбувається в Нью-Йорку, події в казковій повісті Дж. Йоулен “Шипшинка” [26] розгортаються в Нью-Йорку,

Освего, штат Нью-Йорк, та в польських містах Лодзь і Хелмно, а повісті О. Карда “Зачарування” [5] – в Києві, Карпатах та Сірак’юсі (США).

Часові рамки творів, як правило, прямо не визначені, проте часто наратив містить непрямі індикатори часу дії. Згадка таких сучасних реалій, як телевізор з великим екраном, листівки 3D в оповіданні Ф. Л. Блок “Кістки” [4] або одягу таких марок, як Гуччі та Оскар де ля Рента в оповіданні Г. Мейера “Попелюшка” [21] дозволяють ідентифікувати в їх героях наших сучасників.

У сучасних казках відбуваються зміни в наратологічній структурі оповіді. На зміну традиційному оповідачу приходять розповідь від першої особи, яку ведуть як головні, так і другорядні герої. Зокрема, у циклі сучасних казок про Білосніжку оповідь ведеться від імені Білосніжки, мачухи, зведеної сестри, принца і навіть гномів.

Автори деяких творів з трансформованим казковим сюжетом стверджують, що саме їх варіант є точнішим та правдивішим, ніж попередні інтерпретації. Подібне твердження може міститися вже в назві твору, як це відбувається в казковій повісті Дж. Йоулен “Прокляття тринадцятої феї: справжня історія Сплячої Красуні”. На правдивості саме свого варіанту казки про Попелюшку наполягає Б. Енсор:

*Cinderella is what I am calling her from the beginning, even though I don't know what people actually called her back then. I'm definitely not just going to call her Charlene when for all I know her name was Naomi, because that's how rumors start. Like the one about the stepsisters being ugly, which is a lie. **The truth is, they were nice enough to look at, maybe not as pretty as you or Cinderella, but certainly not ugly. All right, some of what they said was ugly, yes, I agree, but we are getting ahead of ourselves now. Trust me, everything else in this story is one hundred percent true*** [8, с. 1].

Насправді ці казки є пародією на традиційний варіант, як і більшість інтерпретацій, які наполягають на їхній правдивості. Деякі автори, зокрема Т. Лі в оповіданні “Коли проб’є годинник” [15], звертаються до читача для того, щоб з’ясувати, чи відповідає розгортання подій його очікуванням.

Варто зазначити, що окремі риси класичних казок практично не зазнали змін. Наприклад, йдеться про роль батька головної героїні. Роль батьків у класичних казках є надзвичайно пасивною: вони, як правило, просто спостерігають за тим, що відбувається з їхніми дочками, не втручаючись у цей процес і не намагаючись бодая якось їх захистити. Щоправда, в одному з варіантів “Білосніжки”, записаного братами Грімм, саме батько знаходить труну з Білосніжкою і намагається її оживити. У деяких казках з циклу казок про Попелюшку “активна” роль батька полягає в домаганнях власної доньки, спробах одружитися з нею, в результаті чого дочці доводиться залишити домівку. Е. Боклен [23, с. 154], проаналізувавши п’ятдесят сім різних варіантів “Білосніжки”, зазначає, що в деяких казках батько є напряму замшаним в інтриги мачухи щодо Білосніжки. Як зазначає М. Татар:

For some critics, the father has slipped into the mirror, for others he has been taken into the service of the queen, and for still others he has transformed himself into a handsome young prince [23, с. 155].

В переважній більшості сучасних казок, які є інтерпретаціями, наприклад, класичних казок про Білосніжку та Попелюшку, роль батька залишається надзвичайно пасивною. Навіть мачуха з повісті С. Мейтленд “Лемент злої мачухи” дивується відношенню батька Попелюшки до рідної доньки:

I couldn't believe how little the bastard finally cared when it came to the point. Perhaps he was bored to tears by goodness, perhaps he was too lazy. He was a sentimental old fart about her, of course, his eyes could fill with nostalgic tears every time he looked at her and thought of her dear mother; but he never did anything; or even asked me to stop doing anything [18, с. 150].

Чим би не пояснювалася бездіяльність батька головної героїні – втомуою від її чеснот чи простими лінощами – але він жодного разу нічого не зробив для того, щоб полегшити життя доньки.

Ще однією рисою класичних казок, яку запозичили деякі сучасні автори, зокрема, з казок братів Грімм, є елементи жорстокості. Так, у повісті Дж. Хайнса

“Задум зведеної сестри” [14] голуби викльовують очі мачусі та спотворюють обличчя однієї із сестер. Крім того, одна із зведених сестер стає кульгавою після того, як її власна матір відрізала їй частину п’ятки, а друга втрачає великий палець на нозі. Сліпою залишається мачуха з повісті Г. Магваєра “Зізнання потворної сестри” [19], а на зведену сестру з оповідання М. Етвуд [2] надягають розпечені залізні черевики та поміщають у діжку, оббиту цвяхами.

Підсумовуючи, зазначимо, що характерними рисами сучасних казок з трансформованим класичним сюжетом є перехід від чарівних до цілком реалістичних елементів, подекуди відсутність щасливого закінчення або ж наявність декількох варіантів закінчення. Більшої конкретності у сучасних казках набувають просторово-часові відносини, а на зміну традиційному оповідачу приходять розповідь від першої особи, яка ведеться від імені як головних, так і другорядних персонажів. Деякі риси, зокрема елементи жорстокості та пасивна роль батька, характерні для класичних казок, збереглися і в сучасних творах.

Література

1. Anholt L. *Snow White and the Seven Aliens* / L. Anholt. – London : Orchard Books, 2002. – 64 p.
2. Atwood M. *Unpopular Gals* / M. Atwood // *Good Bones and Simple Murders*. – New York: Nan A. Talese, 1994. – Pp. 6 – 12.
3. Barthelme D. *Snow White* / D. Barthelme. – New York: Simon & Schuster, 1996. – 187 p.
4. Block F. *Bones* / F. Block // *The Rose and the Beast: Fairy Tales Retold*. – New York: Joanna Cotler Books, 2000. – Pp. 153 – 166.
5. Card O. *Enchantment* / O. Card. – New York: Ballantine Publishing Group, 1999. – 419 p.
6. Coover R. *Briar Rose* / R. Coover. – New York: Grove Press, 1996. – 86 p.
7. Doman R. *Black as Night: A Fairy Tale Retold* / R. Doman. – Front Royal: Chesterton Press, 2007. – 276 p.
8. Ensor B. *Cinderella (as if you didn't already know the story)* / B. Ensor. – New York: Yearling Book, 2011. – 113 p.
9. Fisk A. *Not Simple, Not Pure: Revisioning of Mythical Wicked Women in the Stories of Sara Maitland* / A. Fisk // *Women: A Cultural Review*. – 2011. - № 22. – Pp. 15 – 28.
10. Galloway P. *The Prince* / P. Galloway // *Truly Grim Tales*. – New York: Delacorte Press, 1995. – Pp. 124 – 132.
11. Gruber M. *The Witch's Boy* / M. Gruber. – New York: Harper Tempest, 2005. – 377 p.
12. Haddix M.P. *Just Ella* / M. P. Haddix. – New York: Simon & Schuster, 1999. – 185 p.
13. Halt T. *Snow White and the Seven Samurai* / T. Halt. – London: Orbit, 2011. – 308 p.
14. Hines J. *The Stepsister Scheme* / J. Hines. – New York: Dow Books, 2009. – 344 p.
15. Lee T. *When the Clock Strikes* / Zipes J. (ed.) // *Spells of Enchantment: The Wondrous Fairy Tales of Western Culture*. – New York: Viking, 1991. – Pp. 758 – 771.
16. Lee T. *White as Snow*. – New York : A Tom Doherty Associates Book, 2000. – 319 p.
17. Lynn T. *Snow*. – New York : Simon Pulse, 2003. – 259 p.
18. Maitland S. *The Wicked Stepmother's Lament* / S. Maitland // *A Book of Spells*. – London: Michael Joseph, 1987. – Pp. 147 – 154.
19. Maguire G. *Confessions of an Ugly Stepsister* / G. Maguire. – London: Headline Review, 2008. – 397 p.
20. Maher M. *Hi Ho, It's off to Strike We Go!* / A. Claffey, L. Kavanagh, S. Russell (eds.) // *Rapunzel's Revenge*. – Dublin: Attic Press, 1985. – Pp. 31 – 35.
21. Mayer G., Mayer T. *Cinderella* / G. Mayer, T. Mayer // *Goldilocks on Management*. – New York: Amacom, 1999. – Pp. 141 – 149.
22. Shetterly W. *Little Red and the Big Bad* / Datlow E., Windling T. (eds.) // *Swan Sister*. – New York: Alladin Paperbacks, 2005. – PP. 49 – 54.
23. Tatar M. *The Hard Facts of the Grimms' Fairy Tales* / M. Tatar. – Princeton: Princeton University Press, 1987. – 325 p.

24. The Trials & Tribulations of Little Red Riding Hood // Zipes J. (ed.) – New York: Routledge, 1993. – 405 p.
25. Yolen J. Curse of the Thirteenth Fey: The True Tale of Sleeping Beauty / J. Yolen. – New York: Philomel Books, 2012. – 290 p.
26. Yolen Briar Rose / J. Yolen. – New York: Tom Doherty Associates Book, 1992. – 200 p.